

UTICAJ STUDENTSKE ANKETE NA KVALITET NASTAVNOG PROCESA - CILJEVI I PRAKSA

THE INFLUENCE OF THE STUDENT SURVEY ON THE QUALITY OF THE TEACHING PROCESS - GOALS AND PRACTICE

Nermina Zaimović-Uzunović
University of Zenica
Bosnia and Herzegovina

REZIME

Kvalitet visokoškolskih organizacija predstavlja važan aspekt mjesta i uloge organizacije u sistemu obrazovanja i nauke koji se ocjenjuje i postavlja u međunarodnim relacijama. Kvalitet obrazovanja je važan faktor interesa novih studenata za upis studija a samim tim i razlog postojanja visokoškolske organizacije. Evaluacija nastavnog procesa, po predmetima, nakon svakog semestra, koje vrše studenti uređena je nizom zakonskih i podzakonskih akata. Prema postavljenim ciljevima, rezultati studentske ankete treba da budu tačni i pouzdani i smjernica za korekcije i unapređenje nastavnog procesa, a time i institucija visokog obrazovanja. Višegodišnji rezultati ocjene kvaliteta nastavnog procesa dati u anketama studenata ukazuju na mnoge anomalije kako u nastavnom procesu, bilo direktno ili indirektno. U radu su prikazani faktori koji dovode do nepouzdanosti rezultata ankete i posljedice koje iz toga mogu proizaći.

Ključne riječi: kvalitet u visokom obrazovanju, nastavni proces, studentska anketa

ABSTRACT

The quality of higher education organizations represents an important aspect of the organization's place and role in the system of education and science, which is evaluated and set in international relations. The quality of education is an important factor in the interest of new students in enrolling in studies, and therefore the reason for the existence of a higher education organization. The evaluation of the teaching process, by subjects, after each semester, which students perform, is regulated by a series of legal and bylaws. According to the set objectives, the results of the student survey should be accurate and reliable and a guideline for the correction and improvement of the teaching process, and thus the institution of higher education. or indirectly. The paper presents the factors that lead to the unreliability of the survey results and the consequences that may result from this.

Keywords: quality in higher education, teaching process, student survey

1. UVOD

Razvoj kvaliteta visokog obrazovanja u BiH je jedan od prioriteta u obrazovnim politikama ne samo visokog obrazovanja, nego i cijelog društva. Javni univerziteti u BiH počeli su raditi na reformi i uvođenju politika i prakse osiguranja kvaliteta i prije uključivanja BiH u bolonjski proces 2003. godine, uvodeći odredbe standarda kvaliteta. Pristupanjem bolonjskom procesu svi javni univerziteti u BiH uključeni su u institucionalnu procjenu kvaliteta Evropske asocijacije univerziteta (EUA).

Dokumenti iz oblasti osiguranja kvaliteta u visokom obrazovanju u BiH su Standardi i smjernice za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju u BiH i Preporuke za implementaciju osiguranja kvaliteta u visokom obrazovanju u BiH¹. Ključni dokument kojim je definisan sistem osiguranja kvaliteta u BiH je Okvirni zakon o visokom obrazovanju u BiH². Zakonskim okvirom propisani su postupci vanjske ocjene univerziteta (inicijalna akreditacija, tematsko vrednovanje, reakreditacija) univerziteta. Unutrašnji sistem osiguranja i unapređenja kvaliteta uređuje se općim aktima univerziteta. I pored činjenice da su dokumenti usklađeni sa Standardima i smjernicama za osiguranje kvaliteta na Europskom prostoru visokog obrazovanja (ESG)⁴, ne postoji jedinstven model unutrašnje ocjene kvaliteta nastave u visokom obrazovanju.

Jedna od najprihvaćenijih metoda je studentska procjena rada nastavnika (studentska anketa). Uloga studentske ankete predviđena je i definisana aktima univerziteta, a ima za cilj dobivanje povratne informacije nastavniku i fakultetu o kvalitetu njegovog rada odnosno rada fakulteta i unapređenje kvaliteta nastavnog procesa. Krajnji cilj je postizanje željenih ishoda obrazovanja i zapošljavanje studenata nakon završetka studija.

U radu će biti prikazana primjena studentske ankete, važnost, istinitost i relevantnost podataka povratnih informacija za ocjenu kvaliteta nastavnog procesa u vrijeme izrazito smanjenog broja studenata, za period pandemije corona virusa i nakon okončanja vanrednog stanja.

2. PRIMJENA STUDENTSKE ANKETE ZA OCJENU NASTAVNOG PROCESA

Postoji dugogodišnje iskustvo, rezultati istraživanja i mnogo rasprava o korištenju i prihvatanju rezultata studentskih anketa u visokom obrazovanju. Jedan od glavnih nedostataka studentskih anketa je odgovarajuća zastupljenost elemenata procjene validnosti. Istraživači, pretežno na fakultetima psihologije, filozofije, ekonomije istraživali su modele evaluacije nastavnih aktivnosti i proučavali uticaje koji dovode do relevantnosti rezultata studentskih anketa kao i uticajima na promjene koje bi na osnovu njih trebale da slijede. Suština anketa svodi se na ispitivanje efikasnosti učenja i kvaliteta znanja stečenog kroz univerzitetsku nastavu. Tako Marsh [1], tvrdi da je efikasno učenje pretpostavljena konstrukcija za koju ne postoji jedan pokazatelj kvaliteta, bez obzira na obim evaluacije. Stoga je Marsh [2],[3], razvio faktore koji utiču na efikasno učenje.

Istraživači Abrami, P. C. & d'Apollonia [4]; Cashin i Downey[6], Marsh i Roche [2]; Al Rubaish, Wosornu, Dwived [5], zaključuju da je univerzitetska nastava složena aktivnost sa više međusobno povezanih komponenti (npr. jasnoća, interakcija, organizacija, entuzijazam, povratna informacija).

Posebno oblikovana povratna informacija dobivena na osnovu studentske ankete je korisna za poboljšanje nastave, ali treba odražavati svoju multidimenzionalnost. Na primjer, nastavnik može biti organizovan, ali bez entuzijazma i da li uvijek može biti dostupan studentima ili u svojim predavanjima nije dovoljno razumljiv.

Ankete studenata provode se od davne 1920. godine i prvobitno su imale za cilj dobivanje informacije da li je cijena studija adekvatna stečenom znanju i da li se i kako može dobiti više koristi. Postoji veliki broj naučnih i stručnih radova u oblasti edukacije koji se bave pitanjem studentskih anketa, posebno njihovog sadržaja ali i istinitosti i validnosti odgovora. Aihen, Lewis R [7], u istraživanjima studentskih anketa problematiziraju istinitost ocjena i falsifikovanje činjenica u dijelovima koji se smatraju važnim u ocjeni nastavnog procesa.

Dennis E. Clayson, Debra A. Haley[8] zaključuju da studenti u anketama falsifikuju odgovore u dijelu koji smatraju važnim, daju subjektivne ocjene u odgovorima na postavljena objektivna pitanja i daju lažne odgovore. Analizom su naučnici [8] utvrdili da većina studenata zna ko je

¹ Odluka Savjeta ministara BiH od 27.12.2007. godine o usvajanju dokumenata potrebnih za dalju implementaciju bolonjskog procesa u BiH „Službeni glasnik BiH“, broj 13/08)

² Okvirni zakon o visokom obrazovanju u BiH usvojen 2007. godine („Službeni glasnik BiH“, broj 59/07 i 59/09

dao lažnu ocjenu i procjenjeno je da 30% evaluacije sadrži odgovore koji nisu tačni. U svjetlu saznanja o validnosti studentske evaluacije nastavnog procesa, koje treba da vodi poboljšanju kvaliteta kako predavanja tako i pratećih aktivnosti, rezultati anketa postaju upitni za donošenje odluka. Validnost i upotrebljivost anketa, za osnovne ciljeve koji se odnose na poboljšanje kvaliteta nastavnog procesa, analizirao je Aihen [7] kao posljedicu pozitivnog „hallo“ efekta, odnosno ocjenjivanja svih aktivnosti visokim ocjenama na bazi jedne pozitivne osobine izvršioca nastavnog procesa. Novija istraživanja studentskih anketa pokazuju da studenti daju ocjene ne na bazi činjenica nego subjektivnog doživljaja objektivne stvarnosti.

3. ANKETA KAO DIO OSIGURANJA SISTEMA KVALITETA NA UNIVERZITETIMA U BIH

Osiguranje i unapređenje sistema kvaliteta provodi se na javnim i privatnim univerzitetima u BiH na osnovu pravilnika i drugih akata univeziteta. U dobroj mjeri anketni upitnik je sličan na većini univerziteta i sadrži pitanja na koja će studenti dati ocjene koje bi trebale služiti za izmjene u nastavnim programima i uopšte u poboljšanju svih aspekata nastavnog procesa. Cilj istraživanja-analize postojećih rezultata anketa odnosio se na sticanje saznanja o relevantnosti i svrsishodnosti podataka u vrijeme pandemije corona virusa, a to je i period kada je broj studenata višestruko smanjen. Zadatak je bio utvrditi da li su rezultati anketa uticali na promjene u nastavnom procesu, kako su studenti vidjeli te promjene i šta je urađeno na poboljšanju kvaliteta. Postavljena je hipoteza da studentske ankete nisu objektivna osnova za izmjene u nastavnom procesu. Za istraživanje su korištene ankete jednog fakulteta za zimske i ljetne semestre 2019-2023 godine.

3.1. Broj anketiranih studenata

Provođenje studentskih anketa za evaluaciju kvaliteta nastavnog procesa u potpunosti se provodi prema propisanim kriterijima koji uključuju i anketni upitnik. Broj studenata koji su učestvovali u anketi dat je u tabeli 1. Podaci su preuzeti iz anketa i analiza koje su napravljene u skladu sa zahtjevima sistema kvaliteta. Ipak iz navedenih podataka mogu se dobiti i druge informacije važne za visokoškolsko obrazovanje, a ne samo kvalitet nastave. Iz podataka datih za posmatrani period vidi se da je mali broj anketiranih studenata po godinama studija koji ocjenjuju nastavni proces. U ljetnom semestru čak manje od polovine studenata učestvuje u evaluaciji nastavnog procesa.

Ako se izuzme prva godina studija, čiji studenti u najvećem broju učestvuju u anketama, može se zaključiti da je na studijskim odsjecima na višim godinama studija jednocifren broj anketiranih studenata, najčešće 2 ili 3, a ponegdje ni jedan student ne ocjenjuje nastavni proces na nekoj godini studija.

Ako mali broj studenata ocjenjuje nastavni proces da li su relevantne ocjene za provođenje izmjena i unapređenje kvaliteta? Mali broj anketiranih dovodi do zaključka da anketa suštinski nije anonimna, a ako to nije, a studenti to znaju, onda nije očekivati iskrenu i objektivnu evaluaciju nastavnog procesa. Uzimajući u obzir činjenicu da je u dijelu razmatranog perioda nastava i anketiranje održavano putem računarskih platformi ili na neki drugi način, može se zaključiti da nema značajnog smanjenja broja anketiranih studenata.

Tabela 1. Učešće studenata u anketama

Akademske godine	Broj učesnika ankete		Broj godina studija studijskih odsjeka	Broj anketiranih studenata po godini studija					
	Zimski semestar	Ljetni semestar		Prosječan		Najveći		Najmanji	
				zims ki	ljetni	zimsk i	ljetn i	zims i	ljetni
2019-2020	212 (85,5%)	129 (42,2%)	19	11,2	6,8	71	29	2	3
2020-2021	200 (66,7%)	131 (43,8%)	19	10,5	6,9	38	21	1	1
2021-2022	91 (47,6%)	78 (46,2%)	21	4,33	3,71	34	18	1	1
2022-2023	109 (72,7%)		22	4,95		12		1	

3.2 Vrednovanje nastavnog procesa putem ankete

U periodu značajnih promjena u odvijanju nastavnog procesa tokom 2019-2021. anketiranje je sadržalo i kvantifikaciju procesa ocjenama od 1 do 5. Samo u ljetnom semestru 2019/20 prosječna ocjena nastavnog procesa je nešto niža od uobičajene i iznosi 3,88, da bi nakon toga rasla do 4.6, [9]. Studenti isključivo odličnom ocjenom ocjenjuju nastavni proces, na studijskim odjecima gdje 1 do 3 studenta popunjavaju anketu. Tu se bez obzira na objektivne činjenice, nastavni proces ocjenjuje ocjenom 5 i to po svim stavkama ankete. Na dosta odsjeka studenti po svim stavkama ankete za jedan predmet daju najviše ocjene. Može se zaključiti da je halo efekat gotovo uvijek prisutan pri ocjenjivanju kao i činjenica da se ocjenjivanje ne može smatrati anonimnim.

Tabela 2. Vrednovanje istog nastavnog predmeta

Red.br.	Elemeti procesa za vrednovanje	2021/22	2022/23
A	Predavanja	Zimski semestar	Zimski semestar
1.	Redovnost održavanja nastave	1,6	5,0
2.	Kvalitet nastave	1,8	5,0
3.	Komunikacija sa studentima	2,6	5,0
4.	Literatura za predavanja	2,8	5,0
5.	Ocjenjivanje predisipitnih aktivnosti	2,6	5,0
B	Vježbe		
1.	Redovnost održavanja vježbi	1,6	5,0
2.	Kvalitet nastave	1,6	5,0
3.	Komunikacija sa studentima	2,6	5,0
4.	Literatura za vježbe	3,0	5,0

U materijalima anketa mogu se vidjeti i slučajevi ocjene koji ne utiču značajno na ukupnu ocjenu nastavnog procesa, ali ukazuju na pojave koje su od velike važnosti za ukupan rad fakulteta, tabela 2. Ocjene date za isti nastavni proces za jedan predmet u dva uzastopna ciklusa nastave su bitno različite. Neke od stavki, kao što su literatura, i kvalitet nastave koju provodi isti izvršilac nisu se mogle bitno mijenjati kako to pokazuju ocjene u anketi. Zato dato ocjenjivanje nije validno. Nisko ocijenjen nastavni proces na nekom predmetu je indikator za promjene i alarm, što je predviđeno odgovarajućim aktivnostima. Nekada niske ocjene nisu istinite ili su zlonamjerne (ocjena da ne postoji adekvatna literatura, a objektivno postoji i koristi se, da nastavnik nema komunikaciju sa studentima itd.).Nekada studenti daju visoke ocjene da odobrovolje profesore bez obzira da li su objektivne. Međutim i najbolje ocijenjen nastavni

proces može biti upitan ako je mali broj studentata pod pritiskom neistinito ocijenio objektivno stanje. Razlozi za vrednovanje visokim ocjenama mogu biti uslovljeni strahom od osvete i posljedica ako se iskaže istinit stav i ocjena, jer nastavnik neredovno održava nastavu, neetično postupajući prema studentima, nema literaturu ili zahtijeva od studenata da kupuju njegove knjige. Ukupna ocjena nastavnog procesa se neće znatno promijeniti zbog pojedinačnih ekstrema, ali dugoročno to značajno utiče na percepciju javnosti i budućih studenata o fakultetu. Dakle, unutrašnja ocjena kvaliteta nastavnog procesa nije najvažniji faktor u percepciji o fakultetu nego upravo ekstremni slučajevi.

4. ZAKLJUČCI

U radu su razmatrani kvaliteta nastavnog procesa koji nisu analizirani u anketama o unutrašnjoj evaluaciji kvaliteta procesa, a koji utiču na percepciju javnosti i budućih studenata o fakultetu. Nepredvidive situacije, kao što je pandemija corona virusa značajno je promijenila način izvođenja nastavnog procesa, ali je ocjena kvaliteta nastavnog procesa na analiziranom fakultetu uglavnom ostala nepromijenjena. Promjena u ocjeni je samo vidljiva za ljetni semestar 2020. Zbog malog broja studenata i tendencija da se isti smanjuje, ankete nisu anonimne kako je to planirano. To dovodi do upitnosti anketom dobivene ocjene kvaliteta nastavnog procesa, jer su odgovori neiskreni i nepouzdaniji pa samim tim upitna ocjena kvaliteta. Fakulteti koriste podatke o kvalitetu koju provodi odbor za kvalitet.

Za tačnu ocjenu pouzdanosti rezultata anketa i dobivanje ocjena koje bi dale sveobuhvatniju sliku kvaliteta nastavnog procesa treba provesti dodatna istraživanja sa ljudima koji ne učestvuju u nastavnom procesu.

5. LITERATURA

- [1] Marsh, W. Herbert (2007), Students' evaluations of university teaching: Dimensionality, reliability, validity, potential biases and usefulness. In: R. P. Perry & J. C. Smart (Eds.), *The Scholarship of Teaching and Learning in Higher Education: An Evidence – Based Perspective*. New York, NY: Springer, str. 319-384.
- [2] Marsh, W. Herbert, & Roche, A. Lawrence (1997), Making students' evaluations of teaching effectiveness effective. *American Psychologist*, 52, str. 1187-1197.
- [3] Herbert W. Marsh (2011), Students' Evaluations of University Teaching: Dimensionality, Reliability, Validity, Potential Biases, and Utility, *Journal of Educational Psychology* 1984, Vol. 76, No.5, 707-754, University of Sydney, Australia
- [4] Abrami, P. C. & d'Apollonia, S. (1991), Multidimensional students' evaluations of teaching effectiveness; The generalizability of „N = 1” research: Comment on Marsh (1991). *Journal of Educational Psychology*, 83, str. 411-415.
- [5] Al Rubaish, Abdullah; Wosornu, Lade; Dwivedi, Sada Nand (2012), Appraisal of Using Global Student Rating Items in Quality Management of Higher Education in Saudi Arabian University. *iBusiness*, br. 4, str. 1-9.
- [6] Cashin, W. E. & Downey, R. G. (1992), Using global student rating items for summative evaluation. *Journal of Educational Psychology*, br. 84, str. 563-572.
- [7] Aihen, Levwis R.(1979) *Psychological Testing and Assesment* , Boston, Allyn and Beckon
- [8] Dennis E. Clayson, Debra A. Haley (2011), Are Students Telling Us the Truth? A Critical Look at the Student Evaluation of Teaching,, July 2011, *Marketing Education Review* 21(2):101-112, DOI: 10.2753/MER1052-8008210201
- [9] Materijali Odbora za kvalitet Mašinskog fakulteta u Zenici, interni dokumenti.

